

ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЛОГІЯ

УДК 551.25(477.82)(091)

*Тетяна Павловська, Дарина Пінчук, Катерина Силивонюк
(Луцьк)*

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНИ

Відображено історію геологічних досліджень Волині від 16 ст. і до наших днів. Висвітлено імена дослідників геології краю та їх головні наукові здобутки стосовно цієї території.

***Ключові слова:** геологічна будова, геологія, гірські породи, відклади гірських порід, Волинь, корисні копалини.*

The history of geological investigations of Volyn from the 16th century to this day is revealed. The names of geologists of the region and their main scientific achievements concerning this territory are underlined.

***Key words:** geological structure, geology, rocks, deposits of rocks, Volyn, minerals resources.*

Освоєння території Волині супроводжувалося дослідженням її природи, зокрема геологічної будови, в міру розвитку науки й техніки. Сучасний розвиток суспільства й новітніх технологій вносять свої корективи у практичне застосування знань з природничих дисциплін, у тому числі й з геології. Сучасні інженерні рішення, пошук альтернативних джерел енергії, розширення функціонального призначення корисних копалин збільшують коло інтересів щодо геологічних досліджень. Не є виключенням у цьому плані й територія Волині. Крім того, для об'єктивних досліджень стану й динаміки природних компонентів довкілля, їх впливу на суспільно-територіальні системи необхідним є порівняння результатів сучасних наукових вишукувань певної тематики із відповідними за напрямком відомостями минулих часів. Тому вивчення історії фізико-географічних, у тому числі й геологічних, досліджень Волині залишається актуальним завданням не тільки регіональної фізичної географії, а й соціально-економічної та їхніх прикладних напрямів.

Найбільш давні друковані праці, в яких є спроби зробити геологічний опис території Волині, зокрема Волино-Подільської височини, відносяться до XVI–XVII ст. і належать перу Герберштейна, Ржунчинського, Потоцького. Наявність корисних копалин цієї території вони трактують як „дар Божий”. Перша праця з більш конкретним і систематичним викладом геологічної будови Волино-Поділля була написана в 1805 р. С. Сташціом. У своїй праці він умістив геологічну карту, на якій позначив низку родовищ корисних копалин [5].

До кінця XVIII – поч. XIX ст. відносяться праці Е. Ейхвальда. Він вивчав палеонтологію й геологію Волині, зокрема, теперішнього Шацького поозер'я, а також луцькі глини, порівнюючи їх з третинними поршковими глинами Парижа і Лондона [11; 17].

Геологію Луцька згодом вивчав і П. Карпінський, який у 1873 р. опублікував матеріали про сандомирсько-мангишлацьку дислокацію земної кори, що проходить через Волинь. У цей час відомим краєзнавцем Г. Оссовським була опублікована монографія „Геолого-геогностический очерк Волинской губернии” (1867 р.) і видана геологічна карта краю. Вчений також багато уваги приділяв вивченню геологічних відкладів на території Луцька [11].

Кілька наукових праць про геологічну будову Волино-Подільської височини видав у кінці XIX ст. М. Барбот-де-Марні. У цей час геологічні відклади на Волині вивчали П. Армашевський та В. Ласкарев [5; 17].

Серед польських дослідників, які займалися дослідженням території Волинського краю, слід назвати Е. Рюлле. У своїй праці „Озера західної частини Волинського Полісся” він дає характеристику геолого-геоморфологічної будови, четвертинних відкладів, озер

Ковельського повіту [3]. У 1928–1930 рр. E. Rühle і St. Lencewicz вивчали озерні і крейдові відклади оз. Світязь [17].

Геологію Волині досліджували й інші польські вчені. Так, поклади бурого вугілля вивчав С. Докторович-Гребнівський. Праці „Опис шарів каоліну та їх петрографічна характеристика” та „Про геологічну будову північно-західної частини Волинсько-Українського кристалічного масиву” опублікував С. Мальковський. Наукова робота „Доповідь про петрографічну будову на досліджуваних кристалічних волинських скелях на південь від ріки Случ” П. Радзівського побачила світ у 1924 р. У цьому ж році публікує результати досліджень щодо поширення та віку кінцевих морен на Поліссі St. Wołosowicz. Гляціальні відклади вивчали також В. Krygowski, S. Pawlowski, J. Lilpor, St. Lencewicz. Торфові утворення досліджував В. Доктуровський [13; 17].

Велике значення у вивченні геології Волинської області мають праці П. Тутковського. Він виявив та описав валуни й моренні горби на Волині, з’ясував їхнє походження; вивчав геологічні відклади сучасних Луцького та Рожищенського районів; детально описав бурові свердловини та шурфи, зроблені в околицях сіл Полиці та Журавичі [13]. Відомі також праці П. Тутковського „Бурштин у Волинській губернії”, „Із геології м. Житомира” [4].

Вивченням геологічної будови Волинського Полісся займалися С. Бельський, Л. Іванов, Б. Стульський. Геолог С. Бельський встановив залежність магнітних аномалій від мінералогічного складу гірських порід, відкрив волинські топази та ільменіти. У 1915 р. в „Трудах Общества исследователей Волыни” була надрукована його праця „Песчаники Житомирского, Овручского и Новоград-Волынского уездов”, в якій автор зазначає, що вивченням пісковиків Південно-Західного краю, зокрема Волині, займалися П. Тутковський, М. Миклухо-Маклай, В. Лучицький, В. Дублянський [4; 13; 14].

Короткий геологічний нарис Волині і Волинського Полісся опублікував у своєму фундаментальному двотомному краєзнавчому словнику „Стара Волинь і Волинське Полісся” О. Цинкаловський [16].

Одним із організаторів комплексного вивчення мінеральних ресурсів західних областей України був В. Сельський. Результати досліджень відображені в праці „Нарис геологічної будови нафтогазоносної смуги західних областей України” (1914 р.). У цей час на західноукраїнських землях геолого-географічні дослідження проводив також проф. Ю. Полянський [11].

На поч. ХХ ст. з’явилися перші ґрунтовні відомості про кам’яне вугілля на Волині. Це сталося завдяки дослідженням російського геолога М. Тетяєва, який у 1912 р. вперше довів вугленосність кам’яновугільних відкладів північної частини Західної України. Пізніше дослідження професора Варшавського університету Я. Самсоновича дозволили виявити тут вугільні пласти на глибині 300–900 м. У 1932 р. в інтернаціональному виданні Польської Академії наук була надрукована стаття вченого „Про передбачувані виступи карбону в західній частині Волині”. Проте, лише в 1938 р. сілезький концерн „Вспульнота інтересув гурнічо-гутнічих” розпочав розвідувальні роботи в межах сучасного Львівсько-Волинського вугільного басейну. Наукове керівництво цим відділом було доручене проф. Я. Самсоновичу [5].

Слід також окремо згадати статтю польського геофізика Є. Янчевського „З геологічних досліджень у басейні Горині на Волині”, надруковану в 1936 році. Вивчаючи умови залягання на Волині Українського кристалічного масиву, Є. Янчевський вказав північну межу поширення відкладів карбону. Пізніше (на початку 50-их рр. ХХ ст.) його висновки підтвердилися дослідженнями київського геолога П. Шульги [5].

У повоєнні роки географами, геологами і біологами Львівського державного університету та інших наукових закладів України, зокрема Є. Лазаренком, Б. Бобровником, О. Маяковським проведено дослідження мінералогії вивержених порід Волині [11]. Умови утворення та особливості залягання відкладів краю вивчали М. Веклич, С. Пастернак, Б. Воловник, Б. Власов, Л. Дорофеев, М. Семененко, Г. Грузман, Г. Хурсевич та ін. [2; 17].

Результати сучасних досліджень геологічної будови Волинської області висвітлено в працях таких науковців як М. Байсарович, Є. Бартошинська, С. Бик, А. Богуцький, І. Бучинська, О. Вовк, П. Вовк, П. Волошин, А. В'ялий, Д. Гурский, Л. Дубіс, І. Залеський, Ф. Зузук, Я. Косовський, О. Курзель, В. Матеюк, М. Матрофайло, В. Мацуй, В. Мельничук, Є. Мирижук, І. Наумко, У. Науменко, Н. Нестерович, В. Омельченко, В. Палієнко, Е. Палієнко, В. Приходько, А. Радзівілл, В. Радзівілл, А. Ренда, І. Репін, Є. Соляник, А. Ткачук, Ю. Федоришин, В. Хмелівський, О. Хмелевська, О. Хом'якова, Т. Христофорова, В. Шовкопляс, В. Шульга, В. Шумлянський, Л. Шумлянський, В. Яковлева, Ю. Янкевич, В. Яценко, Г. Яценко [1; 2; 6–10; 12; 15; 17–19] та ін. Важливо зауважити, що значна роль у вивченні геології регіону належить геологам Рівненської геологічної експедиції та Львівській філії інституту геофізики АН УРСР, нині НАН України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Географія Волині : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. С. А. Ничипорук ; упоряд. Т. С. Павловська. – Луцьк, 2013. – 531 назва.
2. Зузук Ф. В. Осушені землі Волинської області та їх охорона : монографія / Ф. В. Зузук, Л. К. Колошко, З. К. Карпюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 294 с.
3. Короткий бібліографічний огляд фізико-географічних досліджень Волині польськими географами [кін. ХІХ ст. – поч. ХХ ст. (до 1939 р.)] / Н. Тарасюк, Ф. Тарасюк, Т. Добровська, Т. Зарицькі // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Історія сіл і міст Західного Полісся: Маневиччина : матеріали 13 Волин. наук. іст.-краєзн. конф., смт. Маневичі – с. Кукли, 14 квіт. 2004 р. : зб. наук. пр. / Манев. краєзн. музей, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Волин. обл. т-во краєзнавців ; упоряд.: Г. Бондаренко [та ін.]. – Луцьк, 2004. – С. 89–90.
4. Костиця М. Ю. Товариство дослідників Волині крізь призму ХХ століття / М. Ю. Костиця // Краєзнавство. – 2000. – № 1–2. – С. 26–31.
5. Манько А. Історичні передумови геолого-географічного дослідження Львівсько-Волинського вугільного басейну // Історія української географії. Всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – Вип. 1 (11). – С. 40–47.
6. Мельничук В. Г. Міденосні лавокластичні брекчії в неопротерозойських трапах Волині та механізм їх утворення / В. Г. Мельничук, В. Л. Приходько, Я. О. Косовський, В. В. Матеюк // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. Геол. – 2004. – Вип. 31–32. – С. 89–92.
7. Мирижук Є. О. Морфоструктури західної частини Південнополіської геоморфологічної області (просторова організованість та неогеодинаміка) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.04 / Є. О. Мирижук; НАН України, Ін-т географії. – Київ, 2011. – 18 с.
8. Науменко У. З. Геологічна будова та основні етапи розвитку Осницько-Рівненського блоку (зони зчленування Українського щита і Волино-Подільської плити) в докембрії : автореферат ... канд. геол. наук : 0400.01 / У. З. Науменко. – Київ : Ін-т геологічних наук, 2010. – 19 с.
9. Наумко І. Камерні пегматити Волині як перспективний і привабливий об'єкт геотуризму / І. Наумко, О. Вовк, В. Яковлева // Геотуризм: практика і досвід. Матеріали ІІІ міжн. наук.-практ. конф. (26–28 квітня 2018, Львів). – Львів : Каменяр, 2018. – 256 с.; С. 151–153.
10. Омельченко В. Г. Напрямки розвитку геологорозвідувальних робіт в межах девонського комплексу Волино-Подільської нафтогазоносною області / В. Г. Омельченко, Ю. О. Янкевич // Сборник научных трудов SWorld. – Иваново : Маркова А. Д., 2014. – Вып. 1., Т. 32. – С. 89–93.
11. Потапова А. Економічний потенціал Волинської області: монографія / А. Потапова, Н. Краснопольська. – Луцьк : Волиньполіграф, 2016. – 174 с.

12. Ренда А. Четвертинні відклади льодовикового комплексу Волинського Полісся як джерело корисних копалин / А. Ренда, Я. Косовський, В. Матеюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія : Географічна. – 2013. – Вип. 42. – С. 290–297.
13. Тарасюк Ф. П. Історія географічної вивченості Волинського Полісся (XIX – поч. XX ст.) / Ф. П. Тарасюк, Н. А. Тарасюк, С. І. Семенюк, Р. Я. Циц. – Луцьк, 2002. – 78 с.
14. Тарногурська К. А. Товариство дослідників Волині: діяльність та напрями дослідження (1900–1920 роки) / К. А. Тарногурська // Молодий вчений : наук. журнал. Педагогічні науки. – Херсон, 2014. – № 10 (13) – С. 89–92.
15. Хмелівський В. Літологічні особливості донних відкладів озер Волинського Полісся / В. Хмелівський, О. Хмелівська, П. Вовк, О. Курзель, А. В'ялий // Озера та штучні водойми України : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 22–24 трав. 2008 р. – Луцьк, 2008. – С. 86–90.
16. Цинкаловський О. Короткий геологічний нарис Волині і Волинського Полісся / О. Цинкаловський // Стара Волинь і Волинське Полісся : краєзн. слов. від найдавн. часів до 1914 р. / Ін-т дослідів Волині. – Вінніпег, 1984. – Т. 1. – С. 23–30. – (Ч. 52).
17. Шацьке поозер'я. Т. 1. Геологічна будова та гідрогеологічні умови : монографія / І. І. Залеський, Ф. В. Зузук, В. Г. Мельничук, В. В. Матеюк, Г. І. Бровко. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 190 с.
18. Шовкопляс В. Янтарь в неоплейстоценових отложениях Волинського Полісся / В. Шовкопляс, В. Мацуй, Е. Соляник, Т. Христофорова // Гляціал і перегляціал Волинського Полісся : матеріали XIII укр.-пол. семінару, Шацьк, 11–15 вересня 2005 р. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 231–239.
19. Яценко Г. М. Об алмазоносности терригенных формаций Волини / Г. М. Яценко, Д. С. Гурский, В. Г. Яценко [та ін.] // Мінеральні ресурси України. – 2006. – № 1. – С. 10–12.